

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Макарчук Людмили Олексіївни
«Психологічні особливості опанувальної поведінки підлітків з
порушеннями розумового розвитку»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

Вирішення проблем соціально-психологічного розвитку та адаптації дітей з особливими освітніми потребами до умов соціального середовища є пріоритетними на сучасному етапі розвитку освіти. У цьому контексті значне місце надається формуванню готовності школярів вирішувати складні життєві ситуації, долати труднощі, що передбачає оволодіння вміннями та навичками опанувальної поведінки. Водночас, слід зазначити, що діти з порушеннями розумового розвитку відчують значні труднощі у засвоєнні соціальних норм та правил, що ускладнює їх здатність до використання ефективних копінг-стратегій поведінки. У зв'язку з цим, дослідження проблеми опанувальної поведінки, її інтегрованих форм, особливостей формування набуває актуальності та необхідності.

Під час теоретико-експериментального дослідження опанувальної поведінки Макарчук Л.О. здійснено вагомий крок у науковому пошукові змісту оцінки та проявів опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку та переконливо доведено психологічні особливості її функціонування.

Дисертанткою вдало сформульовано актуальність дослідження й здійснено узагальнення наявних концептуальних положень проблеми, а саме: етіології виникнення та детермінованості порушень розумового розвитку; особливостей функціонування пізнавальної діяльності та її корекції при порушеннях опанувальної поведінки; динаміки формування соціально-

адаптованих форм поведінки. Методологічні основи дослідження розроблено з урахуванням специфіки розвитку дітей з розумовою відсталістю.

У першому розділі – «Теоретичний аналіз проблеми опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку» представлено результати аналізу взаємообумовленості етіології, розвитку та корекції формування опанувальної поведінки. Дисертанткою визначено підходи (клінічний, психологічний, корекційно-розвивальний, соціологічний), у межах яких описано функціонування цієї форми поведінки у нормі та при порушенні розумового розвитку. Сформульовано поняття «опанувальна поведінка», «копінг-поведінка» та охарактеризовано їх психологічний зміст. У межах теоретичного аналізу детально представлено наукові здобутки українських вчених, що досліджували проблеми порушень розумового розвитку.

У другому розділі – «Експериментальне дослідження психологічних особливостей опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку» відображено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку, описано особливості реалізації констатувального експерименту. Аналіз результатів констатувальної частини дослідження дає підстави свідчити про належний методологічний рівень планування, реалізації та оформлення результатів дослідження. У ході експерименту ґрунтовно визначено критерії аналізу опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку та її форми (конструктивні, деструктивні, змішані). За результатами емпіричного дослідження описано прояви опанувальної поведінки підлітків у складних життєвих ситуаціях, що проявляються у вигляді високої реактивності та гіперболізованості.

Інноваційним у роботі є відображення спектру типових життєвих обставин, що описуються підлітками як складні життєві ситуації, а саме: ситуацій фізичних загроз, травм, хвороб; ситуацій непорозуміння та суперечок з батьками, рідними; однокласниками; друзями; молодими

людьми; вчителями; ситуацій смерті або втрати одного з батьків; ситуацій проблем у навчанні. Позитивним у межах дослідження цих ситуацій є подання дослідницького інструментарію через поєднання вербального опису та графічного зображення.

Поряд з цим, використано низку методів психологічного дослідження, які створюють підстави для детального вивчення емоційних, когнітивних та поведінкових копінг-стратегій як індивідуальних форм поведінки. Важливою і ґрунтовною є психологічна характеристика стратегій вирішення проблеми, стратегій пошуку соціальної підтримки та уникнення. Вивчення цих стратегій в межах експериментального дослідження забезпечується констатацією показників тривожності, агресивності, з одного боку, й особливостями вольової організації, з іншого. Отримані експериментальні результати та їх математичне опрацювання створило підстави для відображення корелограми опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку. Проведене констатувальне дослідження та його результати дали змогу визначити психологічні особливості опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку.

У третьому розділі – «Коригувально-розвивальні технології опанувальної поведінки підлітків з порушеннями розумового розвитку» окреслено напрями, методи, технології формування опанувальної поведінки та описано специфіку їх використання у практичній діяльності психолога, що надає допомогу дітям з порушеннями розумового розвитку.

Формувальне дослідження відповідає меті, завданням, змісту дисертаційної роботи та окреслює її завершальний етап. У межах розділу представлено рекомендації щодо організації корекційно-розвивальної роботи підлітків з деструктивною, конструктивною та змішаною опанувальною поведінкою. Дисертанткою Макачук Л. О. детально описано послідовність коригувальних дій та особливості формування опанувальної поведінки при порушеннях розумового розвитку. Інноваційним є використання порівняльного опису показників опанувальної поведінки та їх

диференціювання за сферами призначення. Отримані результати порівняльного аналізу переконливо доводять можливості формування опанувальної поведінки у підлітків з порушеннями розумового розвитку на основі представленої корекційно-розвивальної програми.

У дисертаційній роботі структурно відображено логічну послідовність експериментального дослідження, представлено наукову новизну та обґрунтовано практичне значення здобутих результатів. Висновки дисертаційного дослідження змістовно узгоджено з метою та завданнями.

Апробацію експерименту забезпечено оприлюдненням отриманих результатів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, участю у навчальних семінарах та курсах підвищення кваліфікації. Результати висвітлено в 13 одноосібних наукових працях, з яких 8 статей опубліковано у виданнях України, внесених до переліку фахових видань із психологічних наук, 1 стаття — у виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз.

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертаційної роботи хотілося б висловити зауваження та побажання:

1. Здійснений теоретичний аналіз є детальним, опрацьовано значний обсяг наукових досліджень з проблеми розвитку підлітків з порушеннями розумового розвитку, у цьому контексті виникає потреба дати визначення та ґрунтовну характеристику поняття «опанувальна поведінка підлітків з порушеннями розумового розвитку».

2. У зв'язку з тим, що аналіз життєвих ситуацій використано в якості критеріїв опанувальної поведінки, доречно більш глибоко представити їх змістове наповнення та вказати наявність відмінностей щодо аналізу цих ситуацій у різні вікові періоди підліткового віку.

3. Оскільки представлено коригувально-розвивальні технології як форми розвитку опанувальної поведінки в підлітків з порушеннями розумового розвитку, доцільно зазначити психологічні особливості їх

